د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

مدني زده کړې - یوولسم ټولګی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

۱۳۹۸
هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: مدني زده کړې

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د مدني زده کړو د دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د ایډیټ د څانګې علمي غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته يې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه يې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنگه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراگانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږگوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنگه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توگه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې گران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او گټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانگه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه گټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو گډونوالو په توگه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وگړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

مدني زده کړې

لومړی څپرکی: ټولنيز کيدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنيزکېدل څه ته وايي؟ ۳
د ټولنيز کيدلو لاملونه (۱) ۷
د ټولنيزکېدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډيز ۲۰
دويم څپرکی: ټولنيز نظم ۲۱
د څپرکي موخې ۲۲
ټولنيز نظم څه شی دی؟ ۲۳
د ټولنيز نظم لاملونه(۱) ۲۷
د ټولنيز نظم لاملونه(۲) ۳۱
ټولنيزې سرغړونې(۱) ۳۵
ټولنيزې سرغړ ونې (۲) ۳۹
د دويم څپرکي لنډيز ۴۲
دريم څپرکی ۴۳
د څپرکي موخې ۴۴
ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۹

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۳

د دريیم څپرکي لنډيز ۵۶

څلورم څپرکی: ټولنيزې نابرابرۍ ۵۷

د څپرکي موخې ۵۸

ټولنيزي نابرابرۍ څه شی دي؟ ۵۹

طبقاتي نابرابري ۶۲

جنسي نابرابري ۶۷

د څلورم څپرکي لنډيز ۷۰

پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستون ۷۱

د څپرکي موخې ۷۲

زموږ ټولنيز مشکلات:بې سوادي ۷۳

زموږ ټولنيزي ستونزې: نېستي او غريبي ۷۷

زموږ ټولنيزې ستونزې:(استوګنځی) ۸۱

زموږ ټولنيزې ستونزې: روږدتيا ۸۵

زموږ ټولنيزې ستونزې: د نشه يي توکو قاچاق ۸۹

زموږ ټولنيزې ستونزې،نا امني او تر هګري ۹۳

زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودي توکي ۹۷

د پنځم څپرکي لنډيز ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنیز کېدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کېدل څه ته وایي؟
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکېدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاوونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي لارښود

ګرانو زده کوونکو د دې ښوونکي تر لوستلو وروسته به:

- د ښوونځي ته د تلو په معنا او ارزښت وپوهیږئ،
- د ښوونځي اړیکو په ټینګولو کې به ډیره تجربه او مهارت تر لاسه کړئ،
- د ښوونځي ارزښتونو منلو ته به لیوالتیا وښیئ،
- د ښوونځي لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه به وپوهیږئ،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغو له ضروري ارزښتونو سره به علاقمندي تر لاسه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزکېدل څه ته وايي؟

خبرې پرې وکړئ

پوهېږئ چې خلك په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوك لري.

د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټکي ته په پام سره:

١- آيا تاسو هغه خلك پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال له بېلابېلو کلماتو او سلوك څخه استفاده کوي؟

٢- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

٣- آيا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپير موجود دی؟

که چېرې له خپل کلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به مو ليدلي وي چې خلك په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

- په ډول ډول ژبو خبرې کوي،
- بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
- ډول ډول خواړه خوري،
- په يو ډول مو قعيت کې ډول ډول سلوك او رفتارونه له ځانه ښکاره کوي.

د دغو توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پيداکېږي چې خلك ولې په بېلابېلو ټولنو کې په بېلابېلو ډولونو سلوك او رفتارونه کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې بايد وويل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوې دي چې د ټولنې غړي د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پربنسټ عمل کوي.

دغه ټولنیز سلوك او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپیر لري. له دې امله خلك په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره لیدل کېږي. ټول ټولنیز ځایونه او سیمې، لکه: کورنی، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بیلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونیسو:

۱- آرامه او غلي واوسو.

۲- پر خپلو ځایونوکینو.

۳- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

٤- خپلو ټولګیو الوته مزاحمت ونه کړو.

٥- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځان سره ولیکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوك او رفتار یوڅو ضروري بیلګې دي چې په ټولګي کې یې باید په پام کې ونیسو او له هغو سره سم عمل وکړو.

له ښوونکي څخه هم هیله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پیروي وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هیله کېږي چې:

۱-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

۲-پر زده کوونکو مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانی چلند وکړي.

۳- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تیاری ونیسي.

٤- لوست په سمه توګه تشریح کړي.

٥- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

٦- له زده کوونکو سره په اړیکو کې دې د هغوی ترمنځ توپیر نه کوي.

۷- د ټولګي نظم دې ټینګ کړي.

ټولنیزکېدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کو چنیوالي کې له ډیرو ټولنیزو ارزښتونو سره پیژند ګلوي نه لرو او په ورو، ورو چې لوېږو له هغوسره ډېره پیژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځایونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوریې له موږ څخه توقع لري. دغه چلند او اصولو ته ټولنپوهان **ټولنیز قواعد** وایي. موږ له کوچنیوالي څخه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې څخه ټولنيز کېږو. **ټولنيزکېدل** په يوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي، بلکې د پيدايښت له وخته پيل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنيو کلونو کې د ژوند کولو، د ځان او چاپېريال د پاک ساتلو آداب، ټولنيز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. خو ورو ورو چې لويېږو، زموږ د ژوند شرايط تويير کوي او موږ بايد زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرايطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنيو پړاوونوته رسېږو، له موږ څخه هيله کېږي چې يو لړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او يا يو لړ چارې مو چې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. يا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهير نه وزګارېږو (فارغ التحصيل کېږو) او په کومه اداره يا کارخانې کې چې په کار بوخت کېږو، بايد زده کړو چې په هغه نوي چاپېريال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې د ټولنيز کېدو په بهير کې زده کوو، کولای شو لاندې ټکو ته ګوته ونيسو:

ټولنيز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنيزکېدو له لارې د خپلې ټولنې له قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهېږو چې ټولنيز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپيرلري او د ټولنې غړي بايد زده کړي چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې بايد ترسره نه کړي.

کاري وړتياوې

ټولنيز ژوند د ځانګړو وړتياوو غوښتونکی دی.خو دغه وړتياوې چې يوه برخه يې ساده او نورې برخې يې پيچلې دي، بايد زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نېږو. موږ هغه ټولې د ژوند په بهير کې زده کوو.

له نورو سره د اړيکو د ټينګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړيکو ټينګول د ټولنيز ژوند يوه اړتيا ده. له نورو سره د اړيکو په ټينګولو کې برياليتوب زموږ د ټولنيز ژوند د برياليتوب لامل ګرځي. د بيلګې په ډول: په ټولنيز ژوندکې لازمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پردیو سره په عادي ډول اړیکې ولرو. کله چې ځوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضایع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنو کې وګړي له یوبل څخه په کومو مسایلو کې توپیر لري؟

۲-ولې خلك په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟

۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بیان یې کړئ.

٤- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟

٥- موږ د ټولنیزکېدو له لارې کوم څېزونه زده کوو؟

٦- له نورو سره اړیکې درلودل څه اهمیت لري؟

۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ یو مثال راوړئ.

کورنۍ دنده

یو دوه کلن ماشوم د یوه نوي پیداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:

۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې د یو نوي پیداشوي ماشوم زده نه دي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چارو ته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خندیدل، د کورنۍ د غړو پېژندل، او ....)

۲- د خپلو لیدنو پایلې په خپلو کتابچو کې له ځان سره ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته له ځان سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکېدو لاملونه(۱)

په تېر لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنیز ژوند او ټولنیز شخصیت پیداکوي او په یوه ټولنه کې د ژوندکولو لپاره لازمه پوهه او وړتیا تر لاسه کوي.
په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنیزکېدو د لاملونو په اړه وڅېړو.

پرتله یې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنیزکېدو د لاملونو له ډلې څخه یو لامل ګڼل کېږي، ستاسو په اند:

۱- ماشوم کوم خیزونه د کورنۍ په چاپېریال او کوم خیزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

۲- د ټولنیزکېدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپېریال دی چې غړي یې د نَسَبي(خپلوی) او نسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره، ټینګې او نژدې اړیکې لري. ماشوم په یوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه یې پېژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنیو کلونو کې د ټولنیزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تیاری لري، ځکه چې د پیدایښت په پیل کې هغه د یوې سپینې تختې په څېر له هر ډول خبرتیاوو، معلوماتو او وړتیاوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنیزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه:
موږ په کورنۍ کې زده کوو چې:

- څرنګه خبرې وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپل مور، پلار او د کورنۍ مشرانو ته څرنګه درناوی وکړو؟
- د خپل ځان او چاپېریال پاکوالی څرنګه وساتو؟
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مینه ولرو؟
- له نورو سره رفتار او ژوند څرنګه وکړو؟
- ښه او بد یوله بل څخه جلا کړو.
- په دیني عقایدو او ارزښتونو باور وکړو.

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځینې لارې چارې په قصدي توګه او د یوه پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښیي، خو د دغو آدابو یوه برخه په ناخاپي او غیر قصدي ډول زده کېږي.

د بیلګې په ډول: د مور او پلار اخلاق کېدای شي چې د یوې اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانو ته ولېږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښایي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونیسي(د هغوی د اخلاقو تقلید دې وکړي)، نو په دې توګه که چېرې مور او پلار د ښو اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خویه وي د هغوی او لادونه به هم د دغو اخلاقو پیروي کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې مور او پلار د خپلو او لادونود شخصیت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي او د کوچنیانو نژدې خپلوان چې تل له هغوی سره تګ او راتګ لري او یا تل ورسره اړیکې لري د ماشوم په شخصیت نیغ په نیغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خویندې، ترونه، د تره زامن، ترورګانې، نیکونه او د هغو په شان نور چې تل یې له کوچني سره سروکاروي د ماشوم د شخصیت په جوړولو کې مستقیمه اغېزه لري.

په هر هېواد کې مذهبي، قومي او طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه د کورنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پیدا کوي. نوی نسل د کورنۍ له خوا له ځانګړو کوچنیوفرهنګونو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په جوړښت او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري، خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپېریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک د له منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نه دي. په حقیقت کې د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چاپېریال او نژدې خپلوانو سره اړیکې د ماشوم د شخصیت د جوړښت لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د ماشوم د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

د هم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او له خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبو کې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه: د **مور او پلار، ښوونکي، پولیس،** او داسې نورو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیارېږي.

سربېره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه خپلې ستونزې هواري کړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایي په ښکاره کې ساده په نظر راشي، خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېرې اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژوره اغېزه کوي. هغوی یو له بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې له خپلو همزولو سره یې کوي، د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي.

سر بېره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور د هغه له شخصیت، رفتار او اخلاقو څخه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلو نورو همزولو باندې ډیره اغېزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تأثیرات چې همزولي یې کولای شي پر مورږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پېژند ګلوۍ او دقت له مخې وټاکو او هېڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هېڅکله هم پیروي ونه کړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته متوجه کړي دي او فرمايي: هر وګړی د خپل دوست پر دين وي او له تاسو نه هر يو بايد پام وکړي چې له چاسره دوستي کوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١-- کورنۍ د ټولنيز کيدو په برخه کې څه اهميت لري؟

٢-- د کورنيو د غړو تر منځ اړيکې څرنګه وي؟ بيان يې کړئ.

٣- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډيرو زده کړوته تياری لري؟

٤- موږ په کورنۍ کې کوم خيزونه زده کوو؟

٥- کورنۍ د ماشومانو د شخصيت په رفتار کې څه رول لري؟

٦- په کورنۍ کې څوک له ټولو زيات د کوچني په شخصيت اغيزمن دي؟

٧- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د ماشوم د شخصيت په جوړښت کې اغيزمن دي؟

٨- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟

٩- ماشومان له همزولو او هم لوبو سره د اړيکو له امله کوم رولونه زده کوي؟

١٠- د خپلو هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤوليتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه مشوره وکړئ او هغه کارونه چې موږ يې د دوی له هريوه نه زده کوو، په يو ليست کې يې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکېدو لاملونه(٢)

په تېر لوست کې مو د ټولنيزکېدو دوه لاملونه وپېژندل او په دې لوست کې به د ټولنيزکېدو له نورو لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنيزې رسنۍ د ټولنيزکېدو دوه نور لاملونه دي.

ستاسو په اند:

١- په ښوونځي کې کوم شيان زده کوو؟

٢- له رسنيو څخه کوم څيزونه زده کوو؟

٣- د ټولنيز کېدلو د لاملونو له ډلې څخه يې کوم يو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو بېلابېلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لېږدل کېږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړينې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظيفه پر غاړه اخيستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، ليکلو او شمېرلو ورتياوې او مهارتونه ور زده کوي.

همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنيز ژوند له اړينو چارو او برخو، ديني چارو، تاريخ، جغرافيه، کيميا، فزيک، رياضي او عقايدو سره پېژند ګلوي تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپېريال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کېږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نيسي.

د خلکو تعاملات اوچلند يو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي، بلکې اړيکې او چلندونه په دې چاپېريال کې رسمي او غير عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کېږي، ډېرې خبرې، موضوعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بېلګې په توګه:

تاسې د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوئ چې:

١- نظم مراعات کړئ.

٢- پاکوالی په پام کې ولرئ.

٣- نوبت په پام کې ونیسئ.

٤- د ښوونځي د چارواکو د اوامرو پیروي وکړئ.

٥- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړئ.

٦- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړئ.

د ښوونځي ترڅنګ جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. ماشومان په جومات کې د تعلیم له لارې دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایرو ته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په ماشومانو کې په بنسټیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاو څخه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي، پیاوړې کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپېریال او ماحول هم د ماشوم په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د ماشوم پر شخصیت مثبت اغېزه کوي.

ټولنیزې رسنۍ

په تېرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو په واسطه تر لاسه کول، خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو رسنيو وسايل په لاندې ډول دي: راديو، تلويزيون، انټرنيت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زياتره وخت د ورځپاڼو يا مجلو په لوستلو، راديو ته په غوږ نيولو، د تلويزيون په ليدلو يا سينماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغوکلوکې چې د برېښنا انرژی شتون لري او تلويزيوني شبکې او چېنلونه فعاليت ولري، ماشومان له نورو څخه خپل ډېر وخت د تلويزيون په لېدلو تېروي. ټولنيزې رسنی نژدې د هرشي په اړه خپلو اوريدونکو او ليدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنيو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي او علمي تکنالوژۍ د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاريخي پېښې تشريح او بيانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقايد، ارزښتونه او رواجونه تشريح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.

د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نيولو سره چې د رسنيو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې له رسنيو څخه اخېستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنی د خلکو پر فکر، احساس، عقايدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.

بايد په پام کې ولرو چې ټولنيزې رسنی کېدای شي مثبته يا منفي اغېزه ولري.د بېلګې په توګه: که چېرې په دقيقه او کره توګه وکارول شي کولای شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځايي عقايدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي يووالی او هويت ځواکمن کړي. خو له هغه پرته همدغه وسايل کولای شي چې د مذهبي او فرهنګي ارزښتونو او رواجونو د وېجاړې لامل وګرځي او ملي يووالي او هويت ته زيان ورسوي.

ډله ييزه رسنی او د ډله ييزو اړيکو وسايل انسان عقل او شخصيت ته د لوري ورکولو او تشکل وسايل شمېرل کېږي. که چېرته له هغو څخه د يوه هېواد په آبادولو او سالمه لاربښوونه کې ګټه واخيستل شي، کولای شي هغه ملت يو حيرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي او که د دښمن په لاس کې ولوېږي، نو له هغه څخه به يوه تباه کوونکې وسيله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهی سره مخامخ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانو کوم شی کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي؟

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلني ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی ماشومانو ته کومې وړتیاوې ورزده کوي؟

٤- د وګړو کړه وړه په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

٥- په جومات کې ماشومان کوم شیان زده کوي؟

٦- د ژوند چاپېریال ماشومان او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

٧-ټولنیزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ټولنیزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوو مخونو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له تولنیز اړخه، له دغو پړاوونو څخه هر یو د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکی دی چې باید په پام کې ونیول شي.

دغه واقعیت ته په پام سره لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هر سني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بیان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټیزه توګه د ژوند اړوند دي، خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عین حال کې ټولنیز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپیر لري.

ځکه، نو موږ باید زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولای شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړکتوب پړاو

د وړکتوب پړاو ډېر لنډ و، له دې امله چې ماشومان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونوکې په کارګومارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې ماشومان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.

د وړکتوب يا ماشومتوب دوره د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ دوره ده. له همدې امله، مور او پلار او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنيانو لپاره خوندي او مناسب شرايط چمتو کړي چې د هغوی ماشومان د ټولنيز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. ماشومان په ټيټو عمرونو کې ډېر په تفريح او لوبو بوخت وي او مور او پلار د خپلو ماشومانو لپاره د لوبو ډول ډول وسايل چمتو کوي او هغوی ته خوندي او مناسب شرايط برابروي چې وخت په خوښۍ تېر کړي. نن ورځ د ماشومانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصويرونو څخه ګټه اخيستل کېږي او همدارنګه تلويزيوني خپروني د هغو د بوختيا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

ماشومان معمولاً له کار، اقتصادي بوختيا او چارو معاف دي او ډېر ټولنيز او د کورنۍ مسؤوليتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. ماشومان له شپږ کلنۍ نه وروسته په پټو سترګوتقليد کوي او له هر چانه زيات د مور او پلار، مشرانو وروڼو او خويندو نه اغېزمن کېږي، خو له اووه کلنۍ څخه وروسته د ژوند مسئلې او ورتياوې په دوه طريقو زده کوي:

يوه طريقه له چاپېريال، دوستانو، کورنۍ، رسنيو او داسې نورو څخه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دويم دا چې لوست او تلقين زده کوي. اوسني ماشومان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤوليت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي، نو د لويانو په شان سزا نه ورکول کېږي، خو په اسلامي زده کړو کې د ماشومانو د ودې عمر له اتلس کلنۍ څخه ټيټ ټاکل شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. په اسلامي فقه کې احتلام ته د هلك او نجلی رسیدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسېدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونې احتلام ته رسېږي د ټولنیز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه یو یې هم د مسؤولیت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پیل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه یو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډیرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د ترسره کولو موده ده. همدارنګه ډیر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کېدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پیښ شي، یو هم په یوه دنده بوختیا ده چې ممکن د ژوند تر وروستیو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د یوه ځانګړي سبک لرلو ته اړ دی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپیرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنو کې د لویانو په پرتله مختلفې جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډیر فعال او ځواکمن وي. په ټولیزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لویانو په پرتله تر ډېرې کچې توپیر لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړین مسؤولیتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځینو برخوکې له اړینې تجربې څخه برخمن نه دي.

د منځنی عمر پړاو

د عمر منځنی موده چې له ۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکې ده. په دغه موده کې خلك د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چی د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك د منځني عمر له لرونکو څخه هيله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعايت کړي. له هغوی څخه هيله کېږي چې د جامو په اغوستلو، کړو وړو او ناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډېر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ او ښه بريښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکو لپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړ نه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاو ته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډېر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنو کې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې د زړوکسانو فزيکي فعاليتونه کمرنګه کېږي، خو د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلك د ډېرو تجربو د لرلو له امله پريکړې کوي او يا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. خو په معاصرو او پرمختللو ټولنو کې د ډېر عمر لرونکو خلکو حالت توپير کوي. کله چې هلته خلك د ژوند دغه پړاو ته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای بايد د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي، خو د اسلام د سپيڅلي دين له نظره لويان ډېر حقوق لري چې له هغې ډلې څخه د هغوی د مادي او معنوي اړتياوو پوره کولو يادونه وکړو. کورنۍ بايد لويانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتياوې لکه، خواړه، پوښاک، او استوګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی بايد د علاج لپاره ډاکتر او يا روغتون ته بوځي. که چيرې کوم شي ته اړتيا پيداکړي بايد ورته چمتو شي او ښه سلوك ورسره وشي او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساينې اوآرامه ژوند زمينه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي او بد چلند نه ډډه وشي. که چيرته لويان خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي چې د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساينې او سو کالۍ د وسايلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنيز ژوند په موده کې کوم پړاونه تېروي؟

۲- د ماشومتوب په پړاوکې د مور او پلار دندې د ماشومانو په وړاندې څه شی دي؟

۳- د ماشومتوب پړاو کومې ځانګړنې لري؟

۴- د ځواني دوره له څوکلنۍ نه پيل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟

۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتياوې لري؟

۶- ولې د ډېر عمر خاوندان د پريکړې او تصميم نيولو په سر کې ځای لري؟

۷- د اسلامي او غربي نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعيت توپير په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د ماشومتوب او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډیز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړیکې در لودل د ټولنیز ژوند یوه اړتیاده. له نورو سره په اړیکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل ګرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کېدو له لاملونو څخه شمېرل کیږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي يې د نَسَبي اونسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې او نژدې اړیکې لر ي.

• ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کیږي.

•ټولنیزې رسنۍ په لږ وخت کې په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي چې دا رسنۍ له راډیو، تلویزیون، انټرنیټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د ماشومتوب پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځنې عمر پړاو او د زړښت او بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکي

ټولنيز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو:

- ټولنيز نظم څه شی دی؟
- د ټولنيز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنيز نظم لاملونه (۲)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۱)
- ټولنيزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځېرکي موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې ښځېرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني.
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوي تر لاسه کړي.
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي.
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني.
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني.
- له قانون سره علاقمند شي.
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو ځخه کرکه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظم څه شی دی؟

پرتله يې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بيا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېږيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنګه ژوند کوي؟

۲- د شاتو مچيو او د انسان د ژوند تر منځ توپيرونه او ورته والی په څه کې دی؟

څرنګه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډيرو وګړو او ډلو څخه رامنځ ته کېږي، د دغو ډيرو وګړو د شتون، د ګروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توګه له يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولای شو په هغې کې په هو ساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهيدو لپاره يو مثال راوړو: ښايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېږيوخونه ليدلې وي. د شاتو مچی او مېږي ټولنيز ژوند لري او ډير شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنا دی چې هريو يې يوه ځانګړې دنده پرغاړه اخيستې او په ښه توګه يې تر سره کوي.کله چې په سل ګونو مچی په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچی او يا مېږيان د يو بل تر څنګ را ټولوي هغه ځانګړې غريزه ده چې خدای (جَلَّ جَلالُه) د دوی په وجود کې پيداکړې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرغړونه وکړي، خپلې چارې پرمخ بيايي او لامل يې دادی چې دوی په همدا شان پيدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچيو ژوند ته ورته دی، ځکه انسانان هم ټولنيز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په يوه ټولنه کې ژوند کوي، له يوبل سره اړيکې لري او له يوبل سره مرسته کوي. خو د انسان د ژوند او د شاتو مچيو د ژوند تر منځ يو بنسټيز توپيرشته، هغه دادی چې: کوم عامل يا لامل چې انسانان د يوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنيز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پيدايشي خاصيت نه دی، بلکې ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنيزه توګه يو فرهنګ دی. د نظم منته د انسانانو له خوا په ارادې او عقلمندۍ سره منځ ته راځي، خو د شاتو د مچيو نظم غير ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنيز نظم په دوو کوچنيو او لويوکچو تر څېړنې لاندې نيسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

له ټولنيز نظم څخه په کوچنۍ کچه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي يې، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړو وړو نه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې ټينګې کړي، د بېلګې په توګه: کله چې تاسو د يو توکي د پېرېدلو لپاره يو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بيانوئ، دکاندار ستاسو په مطلب پوهېږي، که چېرته ستاسو د اړتيا وړ توکي ولري، هغه توکي تاسوته درکوي او په بدل کې يې خپلې پيسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقيقت کې ډېره پېچلې او په عين حال کې ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ او که چېرې هغه يو پردی شخص وي او ستاسو له ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شئ کولای چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله بل سره په آسانۍ اړيکې ټينګې کړئ.

نو موږ له دې لارې کولای شوچې له خلکو سره خپلې اړيکې ټينګې کړو ځکه چې موږ ټول له ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلګې په توګه: کله چې تاسو سهار وخته نانوايي ته ځئ او ډوډۍ اخلئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي کې درس لولئ، هېڅکله دغو ځايونو ته له تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي،کور** او يا هم **ښوونځی** خپل ورځني کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه ښکاره ښکاري چې ټولنه له يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلك د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد له قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې ټولنه د يوه ماشين په څېر ده چې له ډېرو ورو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يوه ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او مېږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دی؟

٤ ټولنیز نظم په کوچنۍ سطح څه معنا لري؟

٥- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

٦- یوه بیلګه د نظم د کوچنۍسطحې او یوه بیلګه د نظم د لوېې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په فکر:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چېرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل گرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنگه چې په تېر لوست کې مو ولوستل، له دې سره سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرگونو کلونو په لړ کې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د گلونو شیره راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي او په یو شان کارونه سره وېشي. خو د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یو لړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وگړي یو له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي. نو په دې توگه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونو کې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم گڼو. د بېلگې په توگه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولي او امانتداري ښه گڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد گڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخو کې زموږ د قضاوت کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیارگرځي. له ارزښتونو پرته خلك له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې له ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلند وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، په دې صورت کې هغوی نشي کولای چې کومې چارې تر سره کړي او په دې پوه شي چې کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دی چې په پایله کې دوی له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نشي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلند تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته یوازې وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی، خو دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزښتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي، ترڅو موږ وکولای شو په ورځنیو کړو وړو کې له هغو څخه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو څخه برخمن دي چې کولای شي له دغو عامو ارزښتونو څخه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې د کړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور څخه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دوګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای (جَلَّ جَلالُه)ته ورنژدې کوي او د دنیا او آخرت نېکمرغی ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه څواك او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې له یو بل سره اړیکې خپلې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره نه دي، بلکې هغوی په منظمو ډلو کې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بيلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلك په يوه ځانګړې ټولنه کې له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور په **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کولای شي څو رولونه ولري. د بيلګې په ډول:

يو کس په کور کې **مور** او **ماندينه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي او که داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن ترديې چې نور خلك کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته سمون ورکوي.ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار لري چې له يو لړ ځانګړو چلندونو څخه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او دسپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟ بیان یې کړئ.

٤- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لوبوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظر کې ونیسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوي، څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيز نظم لاملونه(۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ.

۱- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- که چېرې فکر کوئ چې دا کافي نه دي، د کومو طريقو او لارو ورانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو مچيو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نه ده او انساني ټولنه د نظم او دسپلين له شتون سره چې لري يې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوسو ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځ ته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپاڼه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترګو نه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځ ته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځ ته کولو او د ټولنيزې اداري د راوستلو لپاره نورو وسايلو او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې يې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورو ارګانونو څېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يوه هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمی به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پيدا کوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دويم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو ټولنه يوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، خو کله چې نفوس ډېر شو، نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتيا پيداشوه.

قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کېږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنو څارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، خو بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظيموي او له يوې خوا د وګړو ترمنځ اړيکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړيکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لويې او پېچلې دي، له قانون پرته د ادارې وړنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسي قانون ډېر جامع او ټولنيز، خو اړين او ضروري مسايل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانينو بنسټ او د مور حيثيت لري. نور قوانين د اساسي قانون پر بنسټ را منځ ته کېږي څرنګه چې و ليدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کيږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېوادکې د رايج مذهب په رڼا کې ترتيب او جوړېږي که داسې نه وي، نو هغه قانون د شريعت له نظره د اعتبار وړ نه دی او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پوليس

په مدرنو او پر مختللو ټولنو کې قانون يو ضروري شی ګڼل کېږي، خو قانون بايد اجرا ئيوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراييوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پوليس هغه ځواک دی چې د نظم د را وستلو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوندي کولو او د جرمونو د کنټرول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنی نظم او امنیت د مجرمانو او بلواګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواك د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي.
قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي، قضاییه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمې ته هغه خلك مراجعه کوي چې په حقونو یې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي.
که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلك چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دویم به هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به وويني، له تېري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنټرول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومیږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تېروي. یو شمېر خلك له دې ویرې چې په زندان کې ونه لوېږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي. خرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو څخه ګټه اخیستل کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.
د نظم او دسپلین ساتلو یو بله وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت، له خدای (جَلَّ جَلاَلُه) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکی وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په دې پوه شي چې زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کړو وړو له ذرې ذرې څخه پوښتنه کېږي، نو دا روحیه په خپله په انسان کې د ننه په پولیس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنایت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل ګرځي؟

۲- هغه لاملونو نه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب ګرځي، نومونه يې واخلئ؟

۳- هغه مهمې وسیلې چې په ټولنه کې د نظُم راوستلو لپاره ترې کار اخیستل کیږي کومې دي؟ نوم يې وا خلئ.

٤- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

٥- که په ټولنه کې قانون نه وي، څه به وشي؟

٦- د قانون له پشتوانو څخه د یوه نوم واخلئ.

۷- د مجرمینو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

۸- آیا له یاد شویو دیني او حسي وسایلونه پرته معنوي وسایل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپلین په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هیواد د اساسي او مدني قانون په باره کې یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزې سرغړونې(١)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

١- آیا تاسو داسې خوك لیدلي چې له ټولنیزو اصولو څخه پیروي ونه کړي؟

٢- ولې دغه شان خلك، ټولنیز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تیرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډیر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنیزې اړیکې تنظیموي. ډیر وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پیروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه کې حاکم وي. له خلکو څخه هیله کیږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړین او ضروري ارزښتونه رعایت کړي. که چیرې یو شمیر کم رنګه او غیر ضروري ارزښتونه او اصول د یو شمیر خلکو لخوا تر پښو لاندې او له پامه وغورځول شي، نور وګړي هغه تر یوې کچې له پامه غورځوي او په پایله کې په ټولنیز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځ ته کیږي. خو په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کیږي چې ډیر شمیر اصول په خوشو ځله تر پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسیلو نه په ګټې اخېستلو سره د دوی د کړنو مخه ونیسي. دې ډول خلکوته، سرغړوونکي او مجرمین او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وایي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځینې خلک سرغړونه کوي؟ خو ځینې خلک خانونه د سرغړونو څخه لرې ساتي. د دې پوښتنې ځواب به په دغه او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنیز لاملونه شتون لري چې یو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارې خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځینې ضروري لاملونه يې په لاندې ډول دي:

د نفوسو اندازه

د نفوس اندازه د هغو لاملونو څخه ده چې په ټولنه کې د نظم حالت معلوموي چې آیا نظم ترګواښ لاندې دی او که نه؟ د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کاردي، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړیکې له یو بل سره ستونزمنې کېږي.

له نورو سره د لیدلو، خبرو کولو او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي. کله چې د مخامخ اړیکو کچه راټیټه شي د متقابل عمل کیفیت یعنې د هیجان، عاطفي او د متقابل باور د شدت کچه هم راټیټېږي. له دې کبله له نورو سره دپیلتوب او نژدې والي احساس کمېږي اودجرمي اعمالو کچه لوړېږي. له دې سربېره د نفوسو په ډېروالي کې د سر غړوونکو او جنایت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نیولی چې نوي او بیا پیوستون ته اړتیا لري. هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباًکوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړې سبکونه را منځ ته کوي.

د پاملرنې وړ ده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګرځي، خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د رونې نشتوالی او ناپوهي ده. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه روزنه يې نه وي لیدلې له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربیت و نه لري کېدای شي زیاتي سرغړونې ونه لري.

د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ لامل ګرځي، خو د احادیثو شارحین دغه تشویق او هڅونې له اصلاح او روزنې سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلو اولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یوه نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه، نو دا اندېښنه او ترغیب هغه چاته نه دی چې د اولادونو د ښې روزنې وس نه لري.

کډوالي

کډه کول او د ځای بدلول د خلکو په کړو وړو ډېره اغېزه لري. ځینې وخت کډوالي داخلي وي چې یو زیات شمېر خلک د ځینو لاملونو له کبله، لکه: جګړې، قحطی، وچکالیو یا د سېلاو له امله د یوه هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي کله هم دا کډوالي بهرنی وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کیږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډېر تر اغېزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېریږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ډلو څخه تشکیلیږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ډلو څخه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړو وړو احتمال وجود لري. په عامه توګه، که چیرته د نفوسو شمېر د طبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کیدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټولنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي، خو له دې پرته، ممکنه ده چې د وګړو په کړو وړو اغېزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم (سر غړونکی) چا ته ویل کېږي؟

۲- کوم لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیایي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمون څخه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل فکر څرګند کړئ.

٤- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه اغېزه اچوي؟

٥- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

د مهاجرت د لاملونو په باره کې خو کرښې مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۲)

خبرې پرې وکړئ

۱- ولې ځينې خلك سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولای شو له سرغړونو څخه مخنيوی وکړو؟

په تېر لوست کې مو په سر غړو نو باندې د نفوسو د اندازې او کيفت د اغيز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځينو نظرياتو په باره کې څرګندونې وکړو.

تر فشار لاندې راتلو نظريه

يو ټولنپوه ويلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسېدو روا لارې او وسيلې ورښيي. سر غړونه په لويه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغو کسانو چې روا وسايلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي، د بيلګې په توګه: په يوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر ياوو باندې ټينګار کېږي، خو د دې برياوو د لاس ته راوړلو وسايل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له يوه لوري خلك د فشار لاندې دي، ترڅو دا اقتصادي برياليتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر ياليتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځينې خلك په داسې شرايطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. يعنې هغو مو خو ته د رسيدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسايلو نه کار اخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي، بايد اجتماعي موخو ته د رسېدو لپاره د روا او مشروعو وسايلو او لارو د پيدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظريه

ځينې ټولنپو هان په دې عقيده دي چې زياتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې ډېر زور او شتمنی خاوندان دي. هغوی په سترو سياسي او اقتصادي تېر وتنو لاس پورې کوي خو نيستمن ممکن له يوې هنټۍ يا کور نه يو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نيستمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نه ده، خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو او نیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا دی او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی څخه بهربولي اویه دې ډول شتمن خلك دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبو څخه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، خو نیستمن خلك د ډیر وړوکي جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تېروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسېږي، خو یوازې نیستمن او فقیران سزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي، نو خلك هغه ته سر غړوونکی وایي او په هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته د غله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړ، نو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړوونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري، نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو له عادي خلکو سره یې فاصله زیاتېږي او کېدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې له وهلو څخه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا څخه په خلکو کې دود ده. داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه د کوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړوونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکې هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي.

سعدي شیرازي دا نظریه په داسې ډول لنډه کړیده:

پسر نوح با بـــــدان بنشست　　　خانـــدان نبو تـش گم شـد
سگ اصحاب کـهف روزی چنـد　　　پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کېناست له بــدانو سره　　　د پیامبــری کورنــی یې شوه ورکـه
د کهف د اصحابو سپی یو څو ورځې　　　وګرځېد له سړیو سره، سړی شو، ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي، باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري، بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي، ترڅو د هغوی د مرستې او لارښوونې په برکت له ګناه کولو څخه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونو څخه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

١- سرغړونکی چاته ویل کیږي؟

٢- کوم لاملونه دي چې وګړي سرغړونو ته راکاږي؟

٣- د فشار جوړونې نظریه څه شی ده؟ واضحه یې کړئ.

٤- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې د سر غړونو په را پیدا کېدو څه اغېزه لري؟

٥- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنګه کولای شو له جرم او سرغړونې څخه مخنیوی وکړو) یو مقاله چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي، ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځرکي لنډيز

• په کوچنۍ کچه له ټولنيز نظم څخه موخه دا ده چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د يوبل په کړو وړو وپوهيږي او درک يې کړي، له دې امله هغوی کولای شي چې د يوبل له کړووړو څخه وړاند وينه وکړي او په آسانۍ له يوبل سره اړيکې را منځ ته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معيارګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له يوبل سره د اړيکو په ټينګولو کې د رېړونو او ستونزو سره مخ کيږي.

• په يوې ټولنه کې خلک د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنيزو چارو اوړولونو کې دهغو په رعايت کولو سره،له تاو تريخوالي او ګډوډۍ څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون يوه تګلاره ده چې د تقنينيه قوې يا پارلمان له خوا تصويب کيږي. د دغو قوانينو يوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک يې بايد مراعات کړي او په پام کې يې ونيسي، ولې بله برخه يې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څخه څارنه کوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن کار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لو ستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکی موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې د دې ښېرکي په پای کې وکولای شي:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنایي پیدا کړي،
- د ټولنیزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو بدلونونو لا ملونه تشخیص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښېګڼو او زیانونو پوه شي،
- د ټولنیزو بدلونونو د کنټرو لولو لاره وپېژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډير شيان زياته موده ثابت پاتې کېږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په فکر:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې هغه ليدلي وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانو کې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغوستلې، يو ډول خواړه يې خوړل او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخو کې په سترګو کېدل، ډير کرار او حتا د ليدلو وړ نه وو، خو د اوه لسمې ميلادي پيړۍ څخه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍ وده وکړه، د بشر د ژوند ټولو برخو په ډيره چټکتيا سره پرمختګ وکړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډير سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړي توګه او له پخواني نسل څخه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاو کې بايد ډيرې ورتياوې زده کړي، ترڅو وکولای شي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل شغل او ټولنیز مقام کې پاتې شي. موږ نشو کولای په ځوانی کې په هغې پوهې او وړتیا مو چې په کوچنیوالي کې زده کړي دي، خپلو موخو ته ورسېږو، باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاوو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره چمتو کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پېژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یوه غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو څخه خبرېږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوند کې د هغو له اغېزې څخه خبرېږو.

کوم ډو ل بدلونونو ته (ټولنیز بدلونونه) وایي؟

ټولنپوهان وایي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلای شو چې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې.

کله هم د یو یا څو کسانو په ژوند کې بدلون راځي، خو په ټوله ټولنه اغېزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. خو ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډېریو خلکو باندې اغېزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کېږي. ټولنیز بدلونونه کېدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخو کې را منځ ته شي. د بېلګې په توګه: په هېواد کې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کېدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي، خو باید په یاد ولرو، کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هېواد کې سیاسي بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې یې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کېدای شي له انقلاب پرته او د رفورم او اصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هېواد کې طرح او پلې شي او د څو کلونو په موده کې داقتصاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه د پاملرنې وړ وده او پرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیواد کې د اقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: که د خلکو د لویې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخو کې ښکاره ښه والی څرګند شي.

یو بل ټکی چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شي دادی چې بدلونونه کېدای شي مثبت او یا منفي وي. څرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کېدای شي ځینې بدلونو نه مثبت بدلونونه وګڼل شي. ځکه چې د دې بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. خو ځینې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زیان رسونکې پایلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې د یرغل ګرو پر ضد له جهاد څخه وروسته کورنۍ جګړې چې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځېدلې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وي.

د ټولنیز بدلون پدیدې او نښې

ټولنیز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخو کې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ کې چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنیزې سیالی بدلون موندلی دی. زیاتره نړیوالې ژبې په سیمه ییزو ژبو اوښتې دي او سیمه ییزې ژبې په نړیوالو ژبو بدلې شوي دی. اغېزمن کولو او اغېزمن کېدلو په بې ساري ډول چټکتیا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخلیک په ټاکلو کې پراختیا موندلې، د تعلیم او زده کړې وسایل ډېر شوي دي چې تقریباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنیز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدایت شي، کېدای شي د ټولنې د خوزښت ماشین د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، څرنګه چې د بدلون نه شتون د ټولنې د سکون او د هغې د ځای پر ځای پاتې کېدو او درېدو په معنا وي، نو هیله کېږي چې د ټولنیزو بدلونونو لاملونه چې په راتلونکو لوستونو کې یې ټولو په هوښیارۍ سره له دې ټولنیزو بدلونونو څخه د هېواد او ټولنې په ګټه کې ترې ګټه واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ.

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

٤- د بدلونونو ډولونه واضح کړئ.

٥- مثبت بدلونونه او منفي بدلونونه واضح کړئ.

٦- د ټولنیز بدلون د موضوع په اړه توضیحات ورکړئ.

۷- په سیاسي ډګر کې بدلون څرنګه پېښېږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)

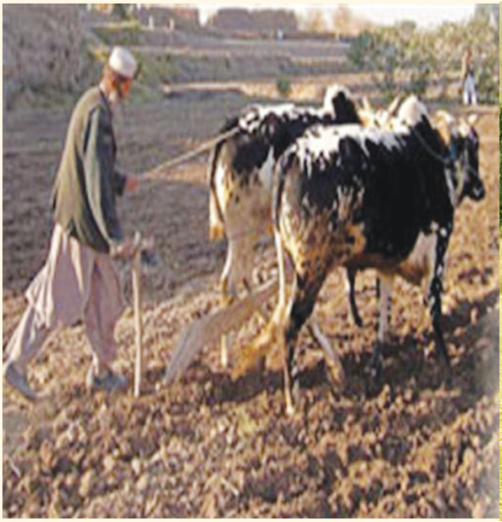

خبرې پرې وکړئ

د تېرشوي لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ.

۱- ټولنيزارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آيا د ټولنيزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضيح ورکړئ.

د ټولنيزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاريخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنيو عواملو او له هغه ځواک څخه چې د ګروپ د داخلي او بهرنيو شرايطو زېږنده دي، منځ ته راځي.

د ويلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللو، ابتدايي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپير لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامۍ سره راځي. په داسې حال کې چې په پرمخ تللو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په يوه ځانګړي وخت کې له هغه څخه کار اخيستل کېږي. په لنډه توګه ويلای شو چې ټولنيز بدلون هغه بدلون ته وايي چې په ټولنيز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم يا په ځانګړو ټولنيزو بنسټونو کې او د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو له اړیکو څخه منځ ته راځي.

ټولنیز بدلونونه د مختلفو عواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طریقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي یو، ډېر ګټور وي.

په دې لوست کې د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه تر بحث لاندې نیسو.

ارزښتونه (عقیدې)

د ټولنیزبدلون له مهمو لاملونو څخه یو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقیدې دي. ټولنپوهان په دې عقیده دي چې ځواکمن عقاید هغه دي چې په دین پورې تړاو لري. څرنګه چې پوهېږو د اسلام سپېڅلی دین د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام دین یې ومانه ډېر ستر بدلونونه یې راوستل. د اسلام مبین دین د ځمکې د کُرې لویې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلك چې د اسلام مقدس دین ته یې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دودیز نظامونه یې خوشې کړل او د اسلام آزادی بخښوونکي دین ته ور داخل شول او د یوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځلیدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښوونکو باورونو او عقیدو تر اغېزې لاندې و. بله بیلګه، په مسحیت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتیزم را پیدا کیدل و. یو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پایله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتیزم چې د مسحیت د مذهبونو له جملې څخه یو لوی مذهب دی خلك یې دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پایله کې دا چارې د سرمایدارۍ او صنعتي کیدو لامل وګرځېده، نو له دې کبله دلته هم لیدل کېږي چې عقیدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لویو بدلونونو لامل ګرځېدلې دي.

یو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لویدیځ رنسانس او بیارغونه د اسلامي تعلیماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی چې د صلیبي جګړو او په آندلس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا یو هسپانوي پوه ویلي دي چې که د شهیدانو د میدان جګړه چې د فرانسې په سویل کې د عبدالرحمن غافقي په رهبرۍ پېښه شوه، بریالی شوې وای لوېدیځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پیړۍ مخکې لاس رسی پیدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچينو څخه يوه هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپېريال د کنترول او ادارې د زده کړې له طريقې او پېژندنې څخه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعود راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسی پيدا کړ ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلك له يوې او غويو څخه استفاده کوي، هغوی ډېر زيار باسي، خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي، خو که چېرته تراکتور او نور کرنيز ماشين آلات کليو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره په ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي چې په پايله کې کيدای شي ډېر وګړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې څخه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختيا په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنيزه نا انډولي

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې څخه ناانډولي او د طبقاتي،جنسيتي او قومي ګروپونو پيدا کېدل دي. د پيسو په وېش کې ، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينوکې ناانډولي، د هغو کسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيدا کوي. دا تضاد د اړتيا له مخې په تاوتريخوالي نه بدلېږي. خو په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې په پای کې په بدلون تبديلېږي. هغه کسان چې دا سرچينې په واک کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلك چې دا سرچينې په واك کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولای، خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې کله چې محروميتونه ډېرشي او خلك وکولای شي، په خپله سازماندهی لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچنې فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي يووالي، د دوامداره ټولنيز جوړښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مالي سرچينو درلودونکي وي، بيا د سياسي فشارونو په مرسته کېداى شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنيزه نا انډولي د بخار د ديګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د يوې مودې لپاره کولاى شو ټينګ وتړو، خو فشار کرار، کرار زياتوالى (تراکم) پيدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردو کې بدلون زياتره ډېر ګړندى او له تاوتريخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

١- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم يې واخلئ.

٢- ټولنيز ارزښتونه په ټولنيز بدلون کې څه رول لري؟

٣- ټولنيزې عقيدې په ټولنيز بدلون کې کوم رول لري؟

٤- ټولنيزبدلونونه په لويديځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل؟

٥- د کوچنيو او اساسي بدلونونو څنګه توپير کولاى شو؟

٦- تکنالوژي په ټولنيز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنيز بدلون کې د هغه د رول په اړه خوکرښې مقاله وليکئ او بيا يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

یوه کورنۍ په نظر کې ونیسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو څخه د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسېږي. اوس، نو ووایئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کېدای شي، منځ ته راغلي وي؟

د ټولنیزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تیر لوست کې ولوستل او ځیني به یې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جریانونه او وده کولای شي. د ټولنیزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زیاد شي، د اقتصادي تولیداتو نوي بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې اړتیا پیدا کوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کېدو او کنټرول لپاره نویو حقوقي او سیاسي سازمانونو ته اړتیا پیدا کوي. د ځوان نسل د ټولنیز کېدو لپاره د نویو ښوونځیو جوړولو او د ښوونې د نوي سیستم ایجادولو ته اړتیا پیدا کېږي او بدلون ته اړتیا همدارنګه دوام پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکی ده. همدارنګه کېدای شي هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي، هغه هم په ډېر کم ګړندي توب سره، د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل ګرځي. خو کله چې نفوس کم شي، نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځيو کې به د ماشومانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کېدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمېدو په حال کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امريکا په متحده ايالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه شتون لري. دا ستونزې د لوړعمرو خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالياتي عوايدو پيدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زياتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتيني امريکا په هېوادونو، آسيايي و افريقايي هېوادونو کې لېدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې د ودې په حال کې دي د ښوونځيو او مدرسو جوړولو، د وظيفو پيدا کولو او د ټولنيزو خدمتونو تأمينول دي. چې زياتره د سياسي رهبرانو مشروعيت کمزوری کوي او په پايله کې په سياسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفوسو ځای پرځای کېدل

ديوې ټولنې د ننه يا بهر يا د هغې مهمو سيموته (لکه پلازمېنه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغېزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو يوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او يا که تحصيل وکړي او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتېدنه هم وايي، نو په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او ښوونځي به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي، نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته د نيستمن هيواد وګړي کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځيو او ټولو نهادونو باندې به د فشار د کموالي لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغېزو په اړه څه پوهېږئ؟

له يوې سيمې نه بلې سيمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرو او هم په هغو ټولنيزو سازمانونو او ډلو کې چې دا مهاجر په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغېزې را منځ ته کوی. له تاريخي پلوه د مهاجرت له معنا ډکه پايله د فرهنګ دودول (خپرول) دي. د فرهنګ يووالی هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرين له اصلي اوسيدونکو سره واده وکړي چې د دې اړيکو په پايله کې نوي نسلونه منځ ته راځي.

بيالوژيکي اختلاط د مهاجرت له اغېزو څخه ګڼل کېږي. دا که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او يا په سوله ييز ډول وي او يا د استعمار غوښتونکو عملياتو تر پوښښ لاندې وي، مهاجرت په لويو ټولنو کې د ښارونو د پراختيا او د ښاري فرهنګ د پراختيا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او يا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غير فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي چې له يوه حالت څخه بل حالت ته بدلون کوي. ډېر مهم بدلونونه: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظريات او تضادونه دي.

کيدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځينې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې څخه ډېر شديد مقاومت له سازمانونو څخه سرچينه اخلي، د وديز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پايله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرتونو نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او لامل يې څه دی؟
۴- په ټولنې باندې د مهاجرت د اغيزې په اړه توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د درېيم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعماليږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدوکې د يوه ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.
عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت، که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي.
په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.
• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي او يو په بل اغېزه کوي.
• په هرځای کې چې په فرهنګ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل شي، فرهنګي بدلون منځ ته راځي.
• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په اړه مهمو مفاهيموته ويل کيږي چې خلک د هغو سموالۍ د واقعيت په توګه قبلوي.
•د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کيږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې څخه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نسبې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري
- جنسيتي نابرابري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونکي موخې

زده کوونکي به د دې ښوونکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره به آشنا شي،
- د طبقاتي او جنسیتي نابرابریو توپیر به وکړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره به آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره به آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره به مینه پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزې نابرابرۍ څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

کوم خلك چې په یوې ټولنه کې ژوند کوي او د با ارزښته ټولنیزو منابعو، لکه: شتمنې، ځواك (قدرت) او ټولنیزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسې له نظره :

۱- ولې ټول خلك له شتمنیو او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آیا دغه توپیر او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنیزه توګه د شتمنۍ، مال، سیاسي قدرت او منزلت او ټولنیز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وي او نه دي.

ځینې ګروپونه د اقتصادي، سیاسي، قومي، مذهبي او نورو تړاوونو له کبله د زیاتو امتیازونو څخه برخمن وي او ځینې نور یې د ډېرو لومړنیو (ابتدایي) امتیازونو څخه هم بې برخې وي. د اساسي سرچینو د نابرابروېش له مخې ځینې وختونه د وګړو تر منځ طبیعي توپیر او کله ټولنیز او اقتصادي غیر عادلانه جوړښت وجود لري. د بېلګې په توګه: د اساسي یا بنسټیزو سرچینو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځینې وګړي د نورو په نسبت د زیات فکري او فزیکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه یوکس د خپل ډېر زیار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنی ټولنه کې یو ډول نه یو ډول نابرابري شته، خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنیزو توپیرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلی دین او انساني سلیم عقل هغه نه مني. د ټولنیزو توپیرونو ځینې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنیزواټن کچه (اندازه)

ټولنیزه واټن د طبقو، نژادي او جنسیتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنوکې توپیر لري. په ځینوکې دغه درز زیات نه وي چې په پایله کې د دوی ترمنځ توپیر هم لږوي، خو کله دغه درز زیات وي. له ټولنیز درز څخه زموږ موخه د شتمنی، قدرت او ټولنیز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کېدل دي.
په ځینو ټولنو کې یو کم شمېر خلک د شتمنی او قدرت تر ټولو زیاتې سرچېنې په واک کې لري، خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچینو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنی اړتیاوې هم نشي پوره کولای.
د امتیاز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعیت او فرهنګ ته په پاملرنې سره وینو چې د دوی تر منځ زیات توپیر موجود دی، په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنیز درز زیات وي. خو که چېرې د خلکو تر منځ توپیر زیات نه وي، په دې صورت کې به ټولنیزدرز هم کم وي.

ټولنیز خو ځښت

ټولنیز خوځښت په ټولنیزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کیدو ته ویل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په یوه بزګره کورنی کې پیدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو په واسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ویلای شو چې هغه ټولنه له ټولنیز خوځښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسېدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوځښت وجود نه لري. د ټولنیزخوځښت کچه هم کېدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ټولنې چې ټولنيز خوځښت پکې زيات وي، نابرابري پکې لږه او يا دا چې د هغې د لږېدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنيزو چاروکې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي؛ خو هغه تړلې ټولنې چې په ټولنيزو چاروکې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري چاروکې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زياته وي. له دې کبله ټولنيزخوځښت نشتوالی د ټولنيزې نابرابرۍ له مهمو نښو څخه دی. نابرابري په زياتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او يا انقلابونه را منځته کوي خو زياتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچينو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچينو څخه بې برخې وي، زياتې شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زياتره په زړه پورې او جالبې پېښې، لکه: کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابريو څخه رامنځ ته کېږي. هغه ټولنيز خوځښتونه چې د بدلونونو غوښتونکي دي، لکه: کارګري جنبشونه، د ښځو لپاره د رايې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وړاندې د ځواب لپاره رامنځ ته شوي دي او پراختيايي موندلې ده. له دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوې اکثره شخړې او تاوتريخوالی د بدلون او ټولنيزکنټرول لاملونه شمېرل کېږي.

د اسلام مقدس دين له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د يو ستر او له ښيګڼو ډک دين په توګه عمل کړی دی او ټولنيزې نا انډولې يې له ريښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي له مساوي او عادلانه حقونو څخه برخمن دي. د بېلګې په توګه: د مريي آزادول د دين له شعايرو څخه شمېرل کېږي چې د ځينو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب اوعجم ترمنځه هېڅ توپير نشته. حتا کوم کسان چې په سياسي بڼه يې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه، خو په خپله مسلمانان نه وو، د يوه تبعه په توګه له ټولو حقونو څخه برخمن وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولای شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څنګه کولای شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

٤- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

٥- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

خبرې پرې وکړئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېريال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابرۍ د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

د نابرابريو له ډولونو څخه يوه يې په ځانګړې توګه په او سنيو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه راپورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنيزې طبقې لپاره مختلف تعريفونه شته خو له دې سره سره ويلی شو چې: ټولنيزه طبقه د خلکو له هغو ډول څخه عبارت ده چې د ټولنې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د ناسم او توپيري وېش له مخې منځ ته راځي. نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طريقه کې هم توپير را منځ ته کېږي. دغه تعريف ډېر وضاحت ته اړتيا لري: کله چې خلک له يو ډول آسانتياوو(شتمنۍ، قدرت او منزلت) څخه برخمن وي، يو له بله سره ټولنيزې اړيکې ټينګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو آسانتياوو څخه برخمن وي لږې اړيکې ټينګوي. دغه اړيکې د راشه درشه، مېلمستياوو څخه نيولې تر واده، د وينې اړيکې او خپلوۍ، ټول په برکې نيسي. په دې ترتيب سره د خلکو هر هغه ډله چې د سرچينو يوه ځانګړې برخه په خپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې يو ځانګړې ډول او طريقه لري چې له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپيرلري. له دې کبله هغه ډله خلك چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبك اوطريقې څخه برخمن دي، يوه طبقه بلل کېږي، لکه څرنګه چې توضيح شوه، د طبقاتو موجوديت د يوې ټولنې د خلکو ترمنځ د يو ډول ټولنيزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنيو ټولنو کې يو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهميت له مخې چې لري يې، ځينې يې لږ څه توضيح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه دی. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نه ده ايستل شوې او زيات شمېر خلك شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري او که په ښکته طبقې پورې، خو په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله ښه څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنيو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلك د ضروري امکاناتو له يوې کمې اندازې څخه برخمن دي، خو شتمنۍ ډېره په غير عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زېږديز کال کې د امريکا په متحده اياالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹٪) شتمني يوازې په سلو کې د يوه فيصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو کله چې شتمنۍ په دې ډول په غير عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنيز قدرت او منزلت هم له شتمنۍ سره ډېره نژدې اړيکه لري چې هغه به هم په د غير عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې وليدل شول، په طبقاتي ټولنو کې سره له دې چې د ټولنې غوخ اکثريت خلکو ته د ژوندانه د امکاناتو ټيټه اندازه تأمينېږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غير عادلانه ډول وېشل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر اړخيز زبېښاک (استثمار)

د هغه دليلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د څانګړتياوو په هکله مو معلومات وړاندې کړل، په دې ټولنو کې يو ډول آرام او نرم، خو ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. يو محدود اقليت چې د ټولنې ارزښتناکه سرچېنې او امکانات يې په لاس کې دي، د ټولنې اکثريت له اقتصادي، سياسي او فرهنګي پلوه زبېښي. د همېشني نابرابر نظام جوړول په ځو لحاظه د مسلطې ډلې په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتيازونه چې دغې ډلې د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتيب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې د زور ورو او شتمنو تر زيات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتيازونو د خونديتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دويم، دغه مسلطه ډله د ښوونې او روزنې، دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دريم، غوره او وتلو کسانو ته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټيټ مقام کې دي د کارګر، اجير او مصرف کوونکي تر نامه لاندې ترې کار واخلي او په دې ترتيب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زياته کړي.

ځينې پوهان په دې نظر دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی له سياليو څخه ډک نفوذ زياتوي او دا امکان ورته برابروي چې هغه کسان چې ښکته ژوند لري، هغوی وزبېښي.

کله چې اسلام د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په وچه کې راوځليد، په طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر رضي الله عنه، ابوعبيده، مصعب بن عميره رضي الله عنه چې د ټولنې له شتمنو او باعزته عربو څخه وو او همدارنګه د بلال، ياسر، سميه، عمار او صهيب رضي الله عنهم چې له نېستمنې او فقيرې طبقې او د مريانو له جملې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وو ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار، تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت څخه لېرې وګڼل.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښنل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

٤- اسلام له ټولنيزي نابرابرۍ او طبقاتي نابرابرۍ سره څرنګه مبارزه کوي؟

٥- په اسلام کې د لوړوالي او فضيلت معيار څه شی دی؟

کورنۍ دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنيستي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې يوه نيمايي نارينه او بله نيمايي يې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارينه په مساوي توګه له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

۲- که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجود وي، هغه توضيح کړئ.

جنسيت څه شی دی؟

جنسيت يعنې د ښځو له حقونو څخه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي برخو کې د نارينه او ښځې تر منځ په برابرۍ باور او د ښځو د تحقير، توهين او پر هغوی د ظلم او ستم پر وړاندې مبارزه ده. له جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزه ساحه کې د ښځو او نارينه وو لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده، ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسيت د ټولنيزې نړۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسيت د خپل ځان او نورو سره د اړيکو د ټينګولو په باره کې له فکر کولو څخه عبارت دی. د کار د ډول او کورني ژوند په ټاکلو کې زياته اغېزه لري. جنسيت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی، څکه چې په زياتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو مهمه برخه په خپل واک کې لري. د جنسيت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی(جَلَّ جَلالُه) انسان نارينه او ښځې له دوو جنسونو څخه پيدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو له نمونو څخه يوه يې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې شمېر کابو سره مساوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلود. ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادونو په روزنه بوختې وې او نارینه له کور څخه د باندې په کارونو او د خوراك په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو، خو څرګند عاید یا ګټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټېده. د دوی ځواکمني او ورتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کېدله او له همدې کبله و چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام لري او معمولاً هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلك داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې له کارکولو څخه د ښځو د بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي. واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني، خو د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستی ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د اُحد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی او همدارنګه په فرهنګي او علمي ډګرونو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شول چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او په خپله د فقهي مسایلو په باره کې ځانګړی لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي نابرابرۍ په منفي پایلو او عواقبو باندې بحث کوو. که څه هم جنسیتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زیاتې منفي پایلې لري، خو موږ یې دلته د ځینو مهمو په طرحه باندې بسنه کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځوانۍ وروسته پاتې والی

ښځې د کورنۍ، ټولنې او د نړۍ د پرمختګ کلي ګانې دي، د دوی پرمختګ د عمومي پرمختګ ضامن دی. څرنګه چې لیدل کیږي د افغانستان زیاتره ښځې بې سواده دي او کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کیږي.

ټولنیز کړکیچ یا لانجه

پخوا به ښځې او نارینه دواړه د ټولنیز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو، خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړیکو او رسنیو د پراختیا او پرمختګ له سببه وضعیت بلکل توپیر پیدا کړی دی. اوس ټول پوهیږي چې ښځې هم کولای شي چې د نارینه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عاید لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفیت د لوړیدو او لوړو ټولنیزو مقامونو ته د رسېدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتیا څخه برخمنې وي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپیر او تبعیض څخه ډک وضعیت چې ښځو ته د دوی د ظرفیت د لوړتیا، ګټو او کارونو د سرته رسولو مخه نیسي، وزغمي او د هغو له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه باید د ښځو پرمختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟
۲- جنسیت څه شی دی؟
۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟
٤- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې له اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟
٥- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟
٦- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟
۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان يې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډيز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.
• هغه ډلې چې د مادي ګټو په لاس ته راوړنه کې د توپیري او ناسم وېش له مخې جوړې شي طبقه ورته ویل کېږي، نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.
• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي، بلکې د انسانانو لوړتیا یوازې په تقوا کې بو لي.
• له جنسیتي مسایلو څخه ښځو او نارینه وو ته د ژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقونو ورسپارل دي، تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.
کله چې د ټولنې نیمايي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمايي ځواک له کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې له ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.له دې کبله له هر څه څخه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې د نسلونو بنسټ ایښودونکې او د پرمختګ جوړونکې دي، ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غريبي او بې کاري،
- د اوسېدلوځای(کور)،
- روغتيا،
- مخدره توکي،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېرکي موخې

زده کوونکو د دې ښېرکي له لوستلو وروسته:

• د سواد ګټې پېژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پیداکوئ

• د غریبۍ او بېکارۍ منفي پایلې پېژني او زیار او کوښښ ته به وهڅېږي،

• د بې کورۍ‌له ستو نزې سره به آشناشي او له هغې ښځه د وتلولار به وپیژني،

• له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو، نا امنیو او د روغتیایي خدمتونو له کموالي ښځه را منځ ته کېږي، آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو پوهیږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. څرنګه چې قرآن کریم فرمایي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ(۱) خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ(۲)اقْرَأْ وَرَبُّکَ الْأَکْرَمُ (۳) الذی عَلمَ بِل قلمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ یَعْلَمْ(۵)

ژباړه: ولوله (ای محمده! قرآن) په نوم د رب خپل، هغه رب چې پیدا کړي یې دی (ټول مخلوقات)، پیدا کړی یې دی انسان د ترلیو شویو وینو له ټوټو څخه، ولوله (ای محمده ﷺ! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کریم دی، هغه (رب او پالونکی) چې ښوولی یې دی (انسان ته علم یا خط) په قلم سره، ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهیده.

هغه چاچې زده کړه نه ده کړې بې سواده بلل کېږي. دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري له کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده وي، له کومو ستونزو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیرې پخوا څخه د ځمکې پرمخ ژوند پیل کړی، خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې د انسانانو ژوند ډیرساده او ابتدایي و. په هغه وخت کې د تیرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لیږدول کېدې. د نوې ټولنې غړو د خپل ضرورت وړفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هېڅ ډول ځانګړې پروګرام وجود نه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړۍ درجه دښمن په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادونو د ودې او پرمختګ په لاره کې لوی خنډ شمېرل کېږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی، بلکې دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري. څرنګه چې لیدل کېږي د بې سوادۍ د له منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي. آن تردې چې ړانده او کاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلیونو څخه زیات خلك د سواد له نعمت څخه بې برخې دي او همداوس پنځه میلیونه ماشومان ښوونځي ته له تلو څخه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

بې وزلي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، په مخدره موادو روږدیدل، جرم او جنایت ته مخه کول.

کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل څواکمنو هېوادونو ته اړ وي، نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده، تر څو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي له نیستی او وروسته پاتې والي څخه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کېدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواك، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي، ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي، ځکه بې سواده وګړي نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د کرنې او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړی نه شي کولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي، خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دي او د پوهېدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

بې وزلي او وروسته پاتې والی: نېستي او بې وزلي د بېسوادۍ د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياو ته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولای چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بې سواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستی څخه سر بېره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي او چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال د عوايدو او د مالياتو له کمښت سره به مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره، روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کنډو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره به مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي چې په پايله کې هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ باندې اخته کېږي.

روږديدل: بې سواده ټولنه زياتره دنيستۍ او ناپوهۍ له امله په مخدره موادو د روږدېدو د بلا په لومه کې ښکيلېږي. بې سوادي او ناپوهي له نېستۍ او په پای کې له روږديدو سره ډېرې نژدې اړيکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانګونه او د ښوونې اوروزنې کيفيت ته پاملرنه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ګټوره پايله ولري. د يادونې وړ ده چې د بې سوادي زيان رسوونکې پايلې ډېرې زياتې او پراخې دي، په هغو برخو کې چې مور پرې بحث وکړ يوازې د دې ستونزو څو نمونې وې.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعريف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فيصده ښځې او نارينه په لو ستلو او ليکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

٤- بې سوادي او روږديدل څه اړيکې سره لري؟

کورنۍ دنده

يو بې سواده سړی له يوه با سواده سړي سره مقايسه کړئ او په دې اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې نېستي او غريبي

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووايئ.

١- ولې انسان غريبېږي؟

٢- د انسان په ژوندانه کې غريبي څه اغيزه لري؟

٣- څنګه کولای شو له غريبي او نېستی څخه مخنيوی وکړو؟

انسان خوراک، کالیو او د اوسېدلو ځای يا کور او نورو وسايلو ته اړتيا لري.

الله (جَلَّ جَلاَلُه) د انسانانو لپاره ټول د اړيتا وړ شيان د ځمکې په سر او طبيعت کې پيدا کړي دي او انسان ته يې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتيا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چيرته شرايط داسې برابر شي چې انسان وکولای شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبيعي سرچينې د خپلو اړتياوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې سمه ګټه واخلي، د غريبي او نېستی سره به مخامخ نه شي او که چيرته انسان کهالي او لټي وکړي او يا طبيعي او ټولنيزخنډونه يې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای (جَلَّ جَلاَلُه) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي، نو له غريبي او بې وزلی سره به مخامخ شي.

نيستي څه شی ده؟

نېستي يا غريبي د هغو شيانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتيا لري. غريبي هغه لوی مصيبت دی چې د تاريخ په اوږدوکې يې بشرخور ولی او ځوروي يې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: نژدې ده چې غريبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نېستمن کېږي؟) ځواب ورکول ډير مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب له پيدا کولو څخه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غريب

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دي، خوشبېرنه یې په دې ځای کې ممکنه نه ده، خو په عام ډول کولای شو هغه په دریو عمومي برخو ووېشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابیل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې ریښه یې په خپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

٤- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څولاملونو اخته وي په خپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کېږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبیعي لاملونه

خدای (جَلَّ جَلالُه) زموږ د اړتیا وړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د ا مواد په طبیعت کې یو ډول نه وي وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځینې ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځینې نورې یې لږ حاصل کوي.

۲- ځینې سیمې معدنونه او د لوړ قیمت منابع لري، لکه: سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث، لکه: سیلاو، وچکالي او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خېزو سیموکې ژوند کوي کولای شي په لږ زیار او زحمت سره ډېر حا صل لاس ته راوړي، خو هغه خلک چې په کم حاصله سیمو کې ژوند کوي باید ډېرزیار او زحمت وباسي، خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، اوسپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولای شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته پراختیا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه له دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي، نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د شمتنیو د لرلو سبب او نه درلودل یې د غریبی او نیستی لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز لاملونه

د يادو شويو لاملونو ترڅنګ، ټولنيز لاملونه هم په طبيعي سرچينو د انسان د لاس رسی او يا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبيعي شتمنی او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي سيستم په واسطه وېشل کېږي.که دا سيستم عادلانه او د تعصب او تبعيض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنايعو څخه ګټه اوچتوي او که چيرې اقتصادي او ټولنيز نظام عادلانه نه وي، نو يوازې کم خلک به له دې نعمتونو څخه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کيدای شي چې هر وګړی يې د خپل لياقت او وړتيا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نيستی او فقر لوی لامل د سياسي، ټولنيز او امنيتي ثبات نشتوالی دی په کومه ټولنه کې چې له سياسي ثبات او آرامی نه بې برخې وي، خلک له زياتو امنيتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غښتلي استعدادونه په کړکېچونو کې په مصرف رسېږي او ټول پروګرامونه د خپل سياسي بنسټونو د ځواکمنی او د مخالفينو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پايله کې ټولنه په نيستی اخته کېږي. همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنيز ثبات موجود نه وي، خلک تل له يوه ښار څخه بل ښار ته تېښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه د ژوند په چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي او که چېرته له ټولنې څخه امنيت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ريښو د قوت او ودې خيال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاريخ او د با ارزښته او قيمتي سرچينو درلودونکی دی، خو په خواشينی سره اوس د ډېرو نيستمنو اوغريبو هېوادونو په ډله کې راځي. د هېواد د غريبی لاملونه په دې تاريخي مرحله کې عبارت دي له:

۱- د اوږدې مودې جنګونه: زموږ خلک درې لسيزې د دين او خپل هېواد د آزادی لپاره او وروسته بيا په داخلي جګړو اخته شول په دې موده کې نه يوازې د هېواد د ودې او پراختيا لپاره کار ونه شو، بلکې د ملت موجوده سرمايه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټيز اقتصاد، لکه: کارخانې او اقتصادي تاسيسات د صنعت، کرنې او په نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنيز نظم او انضباط له منځه تلل:

د دې نظم اوانضباط په له منځه تللو سره د خلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعاليتونو دمخنيوي لاملونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جګړو د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زياتره ښوونځي تړلي وو او دا کار د دې سبب شو چې زموږ يونسل تقريباً په عمومي ډول بې سواده او ياکم سواده پاتې شي. په دې ستونزه باندې بريالي کېدل يو ملي عزم ته اړتيا لري چې په سرکې د افغانستان د اسلامي جمهوريت دولت چې د ملت له خوا ټاکل شوي او ارادو څخه استازيتوب کوي، رښتيني طرحې جوړې کړې او د خلکو په مرسته يې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د يوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غريبۍ او نېستۍ څخه چې د دوی د خوارۍ او ذلت سبب ګرځي، خلاصون پيداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غريبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ.

۲- د غريبۍ د ټولنيزلاملونو نوم واخلئ.

۳- د غريبۍ او فقرطبيعي لاملونه کوم دي؟

٤- ولې زموږ ګران هېواد له غريبۍ سره لاس او ګريوان دی؟

٥- څنګه کولای شو له خپل هېواد څخه د غريبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنی دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آيا نور منابع په واک لرئ چې وکړای شي له هغو څخه ګټه واخلي؟

۲- آيا دخپلې کورنۍ ځينو غړوته د يوه بل کار وړانديز کوئ؟

۳- آيا د کورنۍ ځينې غړي د نويو مهارتونو زده کړې ته اړتيا لري؟

د پورتنيو پوښتنو په هکله له خپلو لويانو سره وغږيږئ او ځوابونه يې په خپلو کتابچوکې وليکئ او ټولګي ته يې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(زموږ ټولنيزې ستونزې): (استوګنځی او کور)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونوته اړتيالرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نوريې په خيمو او کړديوکې ژوند کوي.

ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لروڅه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

په ډيرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له ګرمی او يخنۍ څخه د ځان ساتلو لپاره يې کورونه جوړول.

د بشر د پوهې او تکنالوژۍ له پرمختګ سره سم، کورجوړونی هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو له پوره کيدو سربيره، د ښکلاپيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابيلو ټولنوکې د دوی فرهنګ او ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکونو کورونه جوړ شول.

له ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بيلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلي او مجلل او د ژوندانه د هوساينې په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوګنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادونوکې، ډيرې کورنۍ مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړپيسې د کورونو د کرايې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هيواد په بيلابيلو دلايلو د هغو هيوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو څخه شمېرل کيږي. په ښاروونوکې د کورونو د کمښت ځينی مهم دليلونه عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنګ د کلونو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نژدې هېوادوته کډوال شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېواد کې رامنځ ته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوګنه غوره کړه، خو له هغو څخه زیات شمېرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښارونوکې استوګن شول. په ځانګړې ډول دکابل په ښار کې د هغه له ظرفیت څخه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-د استوګنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړی سرکې دولت کولای شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړونې د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړي. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي، ترڅو خلک مجبور نه شي چې بې نقشې او په خپل سر کورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابر کړي د مثال په توګه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه او کورونه یې جوړکړل، نو دولت باید د هغو سرکونه او کوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته وغځوي. د نلدوانی سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنګه چې په تېرو لسیزو کې په هېواد کې جګړې دوام درلود او ډېرې و دانی یې ویجاړې کړې، د خلکو کورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. په دې ورستیو کلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه دا خورا مهم ټولنیز ستونزه نه دی حل شوی.

په هر صورت د استوګنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، د خلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو هېوادونو څخه زموږ هېواد ته راالېږدول کېږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لاژمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنۍ، د مواصلاتي لارو د خرابوالي په نسبت ډیر ګران دي. په داسې حال کې چې زموږ خلك د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردې په ښارونو اوکلیوالي سیموکې هم زیات خلك کورونه نه لري. هغه څوك چې ځمکه نه لري په طبیعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو څخه برخمن نه دي او یوازې د ګرمۍ اوسړو مخنیوی کوي، نو ځکه د کور مشکل یوازې په ښارکې، نه بلکې په کلیوالي سیموکې هم دا ستونزه موجوده ده.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي د تأمین په موخه، هم دولت او هم خلك باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هیواد ټولوښاروته د ماسټرپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلك وکړای شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بډې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت باید د ټولو ښارونو په ځانګړي ډول د استوګنې د کورونو لپاره عمومي خدمتونه، لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،بریښنا، تیلیفون، سړك او پخې کوڅې جوړې کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکونو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی چې دولت ارزانه کورونه، خو په ټولو وسایلو سمبال کورونه جوړکړي او خلکو ته یې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډیره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډیروخلکو ته به په لږه فضاکې هوسا ژوند وربه برخه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښایاست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت باید کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه باید سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي؟

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړاندېزخه دی، ویې لیکئ.

کورنۍ دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه تولنیزې ستونزې په خو کرښو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

خبرې پرې وکړئ

روغتيا او سلامتي د لوی خدای (جَلَّ جَلالُه) لوی نعمت دی. لاندې پوښتنې په غور ولولئ او د هغو په اړه خبرې وکړئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲- که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړ پاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډيرو لويو دښمنانو څخه ده. او تاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوې ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو. سربېره پر دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډېرزيات شمېر خلك له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډېرو ناوړو او خطر ناکو ساري ناروغيو باندې اخته کېدل او زيات شمېر خلك يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلك له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دگټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لگوي.

٤- د انسان مړينه.

٥- د نفوسو کمښت: څرنگه چې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنيوی وکړي، ناروغي کولای شي د يوې سيمې په انساني نفوس کې کمښت راولي او يا يې بيخي له منځه يوسي.

سره له دې چې ناروغي په بشپړ ډول له منځه نه ځي، خو په ننني نړۍ کې ډيرې ناروغۍ د مخنيوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمايلي دي: (خدای جَلَّ جَلاَلُه ناروغي نه ده پيدا کړې، خو هغه ته يې درمل هم پيدا کړي.) نو له درملو نه استفاده وکړئ. هغه ناروغۍ چې هره ورځ يې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آسانۍ سره د درملنې وړده، نو ځکه نن ورځ موږ ته د مسئله مهمه ده چې لومړی بايد د خپل ژوند شرايط داسې جوړ کړو چې په ناروغيو اخته نه شو. دويم دا چې کله ناروغه کېږو، بايد وکولای شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغيو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان د روغتيا لومړنی شرط دادی چې ښه او پاک خوراک او کامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذيه نه شي، بدن يې په طبيعي ډول وده نه کوي او په پايله کې د نا روغيو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن يې په خوار ځواکۍ اخته کېږي.

له غير صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه بايد صحي وي. که انسان له غير صحي خوړو څخه ګټه واخلي له بېلابېلو ناروغيو سره مخامخ کيږي. زموږ په هېواد کې د ساتلو د وسايلو د کموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسيږي، فاسد او خرابيږي. خراب او فاسد خوراکي شيان د خلکو د راز، راز ناروغيو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتيا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نيول کيږي. رستورانونه او هوټلونه روغتيايي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپېریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تېلو څخه استفاده کول او په لسګونونور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د ماشومانو په روغتیا او سلامتی نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول، ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنی د ماشومانو په وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېریال هم د ماشومانو په وده کې رول لري.

په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنی پورې په ماشومانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا ماشومان د ساري ناروغیو او همدارنګه د سا تنګی د ناروغیو له امله او د خوار ځواکی، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او څښلو څخه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېریال کې وجود لري او تنفسي ناروغي د هوا له ککړ تیا څخه منځ ته راځي چې د ماشومانو د مړینې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپرېدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا غوماشې په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک او روغ چاپېریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

له هغو ستونزو سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډېر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو بیا متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهرنیو هېوادونو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د ۵۲ مادې مطابق ((**دولت مکلف دی چې د قانون له احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي**)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د ځینو ساري ناروغیو نوم واخلئ.

۲- له نا روغیو څخه کوم زیانونه انسان ته رسېږي؟

۳- څنګه کولای شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

٤- خوار ځواکي څه شی ده؟

٥- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د انسان په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

کګړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغېزه لري؟په دې اړه څو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ ټولنیزې ستونزې دنشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځينې وګړي خپله او د نورو روغتيا د نشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په فکر

۱- د نشه يي توکو استعمال زمونږ لپاره کوم زيانونه لري؟

۲- آيا نشه يي توکي زمونږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

۳- د نشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه فردي او ټولنيزې پايلې لري؟

۴- څه ډول کولای شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نشه يي توکي زمونږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي. د جګړې په بحراني کلونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت د نه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پورې کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلو ته وهڅول چې له دې امله زمونږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد نړيوال مافيا په مرسته ترسره کېږي او دوی هغه حاصلات چې په افغانستان کې ترلاسه کوي اروپايي او امريکايي هېوادونو ته يې قاچاق کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخدره مواد هغو موادو ته وېل کېږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړېږي، د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړې دي چې مهمې برخې يې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کېږي.

ډېرګټور محصولات و جود لري چې بزګران کولای شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. خو د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کوي چې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

روږدي کېدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوي ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کېږي.

په دې ډول موادو اعتياد انسان ناروغه کړي او هغه دګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولو ته يې اړ باسي، کله چې په يوه هېواد کې د مخدره توکو د روږدي کسانو شمېر زيات شي، نو د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري فساد زیاتوالی

څرنگه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوي ځینې دولتي مسئوولین (په ځانگړې ډول د پولیسو په ادارو او محکموکې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځینې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملگري کوي، ترڅو د دوی له نفوذ څخه گټه واخلي، نو له همدې امله اداري فساد پراخیږي او د هغه د کموالی لپاره هڅې له ناکامی سره مخ کیږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځینې کړی د اداري فساد له پراخېدو څخه ملاتړکوي.

نا امني او تاو تریخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو د قاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په گټه اخیستلوسره هڅه کوي چې د دولت د تدابیرو په وړاندې و دریږي او خپل فعالیت ته دوام ورکړي. د دوی یوه لاره د دولت د هڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځ ته کول او له تاوتریخوالي څخه گټه اخیستل دي.

څرنگه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي، نو په ډېرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرایطو د برابرېدو په صورت کې له هغو څخه د خلکو او دولت په مقابل کې ورڅخه کار اخلي، نو ځکه نشه يي مواد له نا امنی او ترهگری سره نژدې اړیکې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزگران له کومو کرنيزو محصولاتو څخه بې برخې کيږي؟

۴- د نا امنۍ او تاوتريخوالي په اړه يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کېدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نشه يي توکو د له منځه وړلو په اړه خپل وړانديز په څوکرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب ووايئ.

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلك يې زغمي، نومونه يې واخلئ؟

۲- کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو، کوم کارونه بايد سرته ورسو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو ته اړتيا لرو. دا فعاليتونه هغه وخت امکان لري چې په هېواد کې پوره امنيت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنيت شتون ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور له عادي کار او فعاليت څخه پاتې کيږي.

له هرڅه مخکې بايد د امنيت مفهوم شرحه کړو. امنيت په ټولنه کې هغې وضعې ته وايي چې خلك د ډاډ اوآرامی احساس وکړي او د هېچا او هېڅ سازمان له خوا ورته ګواښ مو جود نه وي. د بيلګې په توګه: که څوك يو کار کوي او د هغه کار له هېڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ويلای شو چې هغه د کارکولو امنيت لري. او يا که خلك پرته له ويرې او ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا څخه ويره ونه لري، نو هغوی له ځاني او مالي امنيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه برخمن د ي. له دې معلومېږي چې امنيت ډولونه لري چې ډېرمهم يې عبارت دي له: رواني ، اقتصادي، سياسي، ټولنيزاو ځاني امنيت څخه. په عمومي ډول ويلای شو چې امنيت په دوو برخو رواني او فزيکي امنيت وېشل شوی دی.

رواني امنيت هغه وخت حاصلېږي چې په هېواد کې بشپړ امنيت شتون ولري او فزيکي امنيت د امنيت ډېرکم حد دی، که فزيکي امنيت شتون ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پېښېږي. په دې صورت کې به رواني امينت هم شتون ونه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځ ته کېږي چې ټولنيز قواعد او رسمي قوانين د ځينو دلايلو له امله خپل اخلاقي او پرګنيز ملاتړ له لاسه ورکړي، چې يو شمېر له دې فرصت څخه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه يې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی يا بهرنی جګړې) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سياسي ايديولوژيکي اختلافات او فرکسيون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنيو مهم لامل ويره اچونه ده چې په دې لوست کې به په لنډه توګه پرې رڼا واچو.

ترهګري (ويره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعاليت چې د خلکو د ډار، وېرې او نا آرامۍ سبب شي او سياسي موخې ولري ترهګري يا (ويره اچونه) بلل کيږي. د دې تعريف له مخې هغه نظامي فعاليتونه او ډله ييز تبليغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سياسي موخو ته ورسېږي، ترهګري بلل کېږي. زموږ خلك له ډېرو کلونو را هيسې د سيمه ييز او نړيوال ترهګرۍ قرباني شوي دي. ترهګري زموږ د هېواد د نا امنۍ لپاره ډېرې بدې پايلې لري چې ځينې يې دادي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو وژنې

ترهگر خپلو موخو ته د رسېدو لپاره حاضردي چې بېگناه خلك ووژني.

د هېواد وېجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د تړلو اوسقوط لامل گرځي. ترهگري عمليات لکه څنگه چې د خلکو ځان ته گواښ دی، همدارنگه دولتي او خصوصي مالونو او ودانيو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېواد مو آباد شي، ورانيږي.

د وخت ضايع کېدل

وخت د انسان لپاره ډېرمهم دی او بايد هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډېرو لويو پرمختگونو لاس بری پيداکړي. په داسې حال کې چې زموږ خلك د نا امنيو په دليل او د ترهگرو فعاليتونو له امله له موجوده ثروت سر بېره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختگ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول وس او توان سره هڅه وکړي چې د کار او فعاليت لپاره امنيت ټينگ کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲- ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لا ملونه کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال يې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه خو کرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په گران هېواد کې کلونه کلونه جگړه روانه وه. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماينونه ښخ کړي وو.

اوس هم د څو کلونو راهيسې زموږ په ځينو سيمو کې يو زيات شمېر ناچاودلي ماينونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوند تهديدوي. ستاسي له نظره:

١- آيا تاسي تراوسه پورې ناچاودي ماينونه او يا نور توکي ليدلي دي؟

٢- که چېرې له ماين سره مخامخ شئ څه کار کوئ؟

٣- د ماينونود مخنيوي لپاره کوم کارونه بايد وکړو؟

هغه هېوادونه چې د جگړو له مرحلې څخه تېرشي، ترجگړې وروسته ډېر کلونه بياهم د جگړې ستونزې گالي. له ډېرو مهمو ستونزو څخه يوه يې د ماينونو او نا چاودو توکو پاتې شوني دي چې په کال کې د يو زيات شمېر هېواد والو د مرينې سبب گرځي. په دې څو کلونو کې د ماينونو او ناچاودو توکو د ټولولو لپاره زيات فعاليتونه تر سره شويدي. په خواشينۍ سره بايد ووايو چې زموږ يو زيات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هځو سره سره بياهم زيات شمېر ناچاودي توکي لا تر اوسه پورې تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند له خطر سره مخامخ کوي.

اوس بايد څه وکړو چې د ماينونو له خطر څخه وژغورل شو؟

په دې برخه کې بايد ډېرکارونه سرته ورسوو چې مهم يې دا دي؟

• يو اساسي کار دا دی چې د دولت او د ماين پاکۍ دفتر بايد هلې ځلې وکړي چې ډېر ژر ماينونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور ناچاودي توکي له منځه يوسي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وژغوري.

• بل ډېرمهم کار دادی چې د ماين پاکی مسؤولين بايد خلک د ماينونو په ځانګړتياوو و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې له دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماينونويه سيموکې ژوندکوي، بايد ماينونه وپيژني، د هغوی په خطرونوو پوهېږي او له هغو سره د چلند زده کړه وکړي.

چې خپل ځان د ماينونو له خطر څخه څنګه وساتي؟

د ماين پاکی مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې برخه کې يې زيات کارونه او فعاليتونه سرته رسولي دي او ځينې لارښوونې يې د تبليغاتوله لارې ترسره کړي دي چې ټولو خلکو د ارزښت وړدي.

بحث وکړئ

ناچاودي توکي څه شی دي؟

پلاستيکي، د لرګيو او اوسپنيزه نا پېژندل شويو توکو ته لاس مه وروړئ، کيدای شي چې ناچاودي توکي او يا يو ډول ماين وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودېدلي نه وي، د نا چاودو توکو په نامه ياديږي. ناچاودي توکي عبارت دي له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور. ناچاودو توکي له فلزاتو، لرګيو او پلاستيک څخه جوړ شوي دي او د اقليم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي او کوم مهمات چې له فلز څخه جوړ شوې دي زنګ يې وهي او پېژندنه يې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو سيموکې چې دا توکي نه پېژنو، بايد د سيمې مشرانو او يا د ماين پاکی دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه يوسي. زياتره نا چاودي توکي د ځمکې پرمخ په ښلابېلو بڼو پراته وي او د هغوی له خطرونو څخه مخنيوی ډېرآسانه دی. په داسې حال کې چې ماينو نه زياتره د ځمکې لاندې ښخ وي او له هغو د خطرونو څخه مخنيوی ستونزمن کار دی، خو نا چاودي مهمات کولای شي د ماينونو په پرتله د انسانانو او حيواناتو د ټپي کېدو او د ډېرو تلفاتو لامل شي. (د حب الو طن من الايمان) د مقولې په بنسټ، وطن د هېواد په هر وګړي حق لري.هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په اولاد خپل مور او پلار ګران وي، نو د ټولنې په خلکو هم بايد خپل هېوادګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودو توکو او ماينونو خطر هېواد ته يو ګواښ دی، نو د هېواد ټولو خلکو ته پکارده چې ماينو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودي توکي ووينې هغو ته لاس ورنه وړي، بلکې د ماين پاکی ادارې ته خبر ورکړي او خپله ايماني او وطني دنده سرته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودي توکي څه شي ته وايي؟
۲- ولې ښخ شوي ما ينونه اونا چاودلي مهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟
۳- ماينونه او نا چاودي مهمات څه خطر لري؟
۴- کله چې له ماينونو سره مخامخ شئ څه کار به سرته ورسوئ؟
۵- څنګه کولای شو چې د نا چاودو مهماتو او ماينونوله شر څخه په امن کې پاتې شو؟

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولای شو د ماينونو او نا چاودو توکو له خطر څخه په امان کې پاتې شو، په دې اړه څوکرښې وليکئ.

د پنځم څپرکي لنډيز

• انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ، خو په لوست او ليک نه پوهېدل. په هغه وخت کې د تېر نسل تجربې به په شفاهي او عملي توګه له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقاليدلې.

• نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلو په معنا ده چې انسان هغه ته اړتيا لري. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړې دي.

• هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو څخه ګټه لاس ته راوړي.

• له ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي، خو د استوګن ځای ستونزه لا هم د بشر له ډېرو مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږي.

• ناروغي تل د وګړو د ښمنه ګڼل کېږي. د ژوند په اوږدو کې مونږ هريو په ساده اوسختو ناروغيو باندې اخته کېږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.

• د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه او مناسب خواړه دي.

مونږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو. دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library